

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת האזינו תשע"א

"יום תרועה" וברכת שופרות

תְּשַׁמְעוּ (ישעיהו יח, ג), "וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִתְקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל וּבָאוּ הָאֲבָדִים בְּאָרְץ אֲשׁוּר וְהִנְדָּחִים בְּאָרְץ מִצְרַיִם" וכו' (שם כז, יג). ברכת שופרות אומרת, כביכול: אנו פועלים במסגרת תכנית, שתחילתה מעמד הר סיני, וסופה ימות המשיח, ומסומלת ע"י שני השופרות שהזכרנו. בתוך מסגרת זו - יש בחירה לכל רשעי העולם לעשות ככל העולה על רוחם, ולהשפיע על הנהגת ה' בבריאה. אבל בסופו של דבר - יגיע שופרו של משיח, וכל רשעי תבל לא יוכלו לשנות זאת.

צורת התקיעות - כצורת התכנית האלקית בעולם

גם צורת התקיעות מרמזת למהלך הזה. הרי צורת התקיעות היא - פשוטה לפניך ופשוטה לאחריה, וביניהן שברים ותרועות, "גנוחי גנח" ו"לילי ליל" (ר"ה לד, א). למה מרמזים הקולות הללו? "פשוטה לפניך" מרמזת על מלכות שמים השלמה שהיתה קודם הבריאה ("אדון עולם אשר מלך בטרם כל יציר נברא"), ועל מלכות שמים השלמה שהיתה בתחילת תולדות עם ישראל, כשכל ישראל אמרו בסיני "נעשה ונשמע". לאחר הופעות אלו של מלכות שמים השלמה, ישנם הרבה מיני "גנוחי גנח" ו"לילי ליל". בתולדות העולם - אדם הראשון אוכל מעץ הדעת, דור המבול ועוד, ובתולדות עם ישראל אחרי מעמד הר סיני - מעשה העגל, מעשה המרגלים, ושאר תרועות ושברים, עד חורבן הבית ועד לשואה האחרונה, ועד לצרות שיש לנו היום. אבל לאחר השברים והתרועות מגיעה שוב "פשוטה לאחריה". הפשוטה לאחריה מרמזת על מלכות שמים השלמה של אחרית הימים. באחרית הימים, אחרי ככלות הכל, לבדו ימלוך נורא! כשהתכנית האלקית תגיע אל קצה, שוב תהיה מלכות שמים שלמה, במלכות בית דוד ובסנהדרין הגדולה בירושלים. לזה רומזים קולות השופר, ולזה רומזת ברכת "שופרות" - שלאחר כל הצרות, ולאחר כל השברים והתרועות, נגיע בעזרת ה' ל"פשוטה שלאחריה", ומעשי בני האדם לא יוכלו לשנות את התכנית האלקית בכללותה.

אם אין אפשרות לשנות את התכנית האלקית, על מה בכל זאת יש לנו בחירה? הבחירה שלנו היא האם להצטרף לשרשרת ארוכה של צדיקים שמשתדלים לסייע לתכנית האלקית לצאת אל הפועל, הלא הם אברהם יצחק ויעקב, משה ואהרן ושאר צדיקי עולם, או ח"ו להצטרף לשרשרת ארוכה של רשעים שמנסים להפריע לתכנית האלקית לצאת אל

ברכת "שופרות" והגאולה העתידה

משה רבינו מוסר לישראל את שירת האזינו, הכוללת את כל תולדות עם ישראל, מתחילתם עד סופם¹. ומבואר בה, שעם כל הצרות והקשיים שיש לעם ישראל, מובטח להם שיהיה סוף לכל הצרות². "הרְגִינוּ גוֹיִם עִמּוֹ פִּי דָם עֲבָדָיו יְקוּם, וְנָקָם יָשִׁיב לְצַרְיוֹ וְנִפְרָ אֲדָמְתּוֹ עִמּוֹ" (דברים לב, מג). הגאולה העתידה - ודאית ומובטחת.

נְדַאֲתָהּ שֶׁל הַגְּאוּלָּה הַעֲתִידָה - נוגעת לברכת "שופרות" של ראש השנה. כפי שהסברנו בשבועות הקודמים, ברכת "מלכויות" מדברת על כך שה' הוא מלך על כל הארץ, ומלכותו פּל מְשֻׁלָּה. הוא לבדו קובע מה יהיה בעולם, רָעַב או שָׁבַע, מלחמות או שלום, מי יחיה ומי ימות - הכל הקב"ה לבדו קובע. ברכת "זכרונות" מדברת על כך, שלמרות שהקב"ה הוא לבדו קובע מה יהיה בעולם, אבל קביעתו של הקב"ה אינה שרירותית, אלא תלויה במעשים שלנו (ובמידה מסוימת גם של אומות העולם). הקב"ה כביכול הגביל את עצמו להנהיג את עולמו רק לפי מה שמכתיב לו האדם. "מעשה איש ופקודתו ועלילות מצעדי גבור, מחשבות אדם ותחבולותיו ויצרי מעללי איש", הם אלה שמכתיבים לקב"ה אם תהיה לנו שנה טובה, שלא יהיו בה תאונות דרכים ופיגועים ושאר מרעין בישין, או ח"ו להפך. הכל תלוי במעשים שלנו. זהו ענין של ברכת "מלכויות" וברכת "זכרונות".

ומהו ענינה של ברכת "שופרות"? - בברכת "שופרות" אנו אומרים, שאמנם הקב"ה קבע לעצמו כלל מגביל, להנהיג את עולמו לפי מעשי בני האדם, אבל כלל זה עצמו - גם הוא מוגבל. יש גבול גם לבחירה. לזמן מסויים נותן ה' לפרעה לשעבד את ישראל, אבל בסוף הוא וחילו טובעים בים סוף. לזמן מסויים נותן ה' להמץ להציק לישראל, אבל בסוף הוא גומר על עץ גבוה חמישים אמה וגזרתו מתבטלת. כך גם שאר רשעי עולם. לא יהיה מצב כזה, שמעשי בני האדם יקלקלו את התכנית האלקית של התשובה והגאולה. תשובה וגאולה יהיו בכל מקרה, והתכנית האלקית תושלם בכל אופן, ללא תלות במעשי בני האדם.

כיצד בא יסוד זה לידי ביטוי בברכת "שופרות"? - ברכת שופרות עוסקת מצד אחד בשופר של מתן תורה, "בקולות וברקים עליהם נגלית, ובקול שופר עליהם הופעת", ומצד שני - בשופר של הגאולה העתידה: "כָּל יִשְׂרָאֵל יִתְבַּל וְשִׁכְנֵי אֶרֶץ, כְּנִשְׂא גִס הָרִים תִּרְאוּ וְכִתְקַע שׁוֹפָר

פְּכֹדֵד שְׁמִשְׁתִּיךְ... וְכָל גְּבוּלְךָ לְאַבְנֵי חֶפְצִי" (ישעיהו נד, יב). אבל צריכים לדעת, שלא רק באבנים גשמיים בונים את המקדש. יש צורך גם באבנים רוחניות, שהן מצוות ומעשים טובים. בכל מצוה ובכל מעשה טוב שאנו עושים, אנו מוסיפים אבן בבנין בית המקדש³. את האבנים הרוחניות הגדולות הניחו כבר אברהם יצחק ויעקב, משה ואהרן, וכן הנביאים התנאים והאמוראים, הראשונים והאחרונים - כל אחד לפי מדרגתו. אנו צריכים להשתדל שגם לנו יהיה חלק בבנין הזה. אמנם אין באפשרותנו להשתתף בבנין המקדש באבנים גדולות כמו של התנאים והאמוראים, אבל בכל זאת שתהיה לנו איזושהי שותפות רוחנית בבנין הבית הגדול והקדוש הזה. לפחות אבן אחת קטנה. שלא נהיה ח"ו מחבורתם של טיטוס ונבוכדנצר ושאר הרשעים, שרק החריבו את בית ה', אלא שתהיה לנו חלק בבנין בית ה'. גם בזה עלינו להשתדל להצטרף לאותה שרשרת ארוכה של צדיקים, שסייעו במעשיהם לבנין בית המקדש.

"יום תרועה" - שתי משמעויות

והנה, ראש השנה נקרא בתורה על שם מצנת תקיעת שופר שבו - "ובחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֲדָשׁ... יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לְכֶם" (במדבר כט, א). וקשה לכאורה: הרי בגמרא מבואר, שכל תרועה צריך שתהיה לה "פשוטה לפניו ופשוטה לאחריה" (ר"ה לד, א). כלומר, תקיעה לפניו ותקיעה לאחריה. ממילא יש לשאול: מדוע מכנה התורה את ראש השנה "יום תְּרוּעָה"? לכאורה ראוי היה יותר לכנותו "יום תקיעה", שהרי ישנן ביום זה יותר תקיעות מאשר תרועות (כנגד כל תרועה - שתי תקיעות).

כנראה שהתשובה היא, שאמנם יש ביום זה יותר תקיעות מתרועות, אבל הקול העיקרי עברונו הוא קול התרועה, המציין את הגנוחי והילולי שלנו על חטאינו. אמנם לא אומרים וידוי ברה"ה, אבל בלב צריכה להיות הרגשה של גנוחי וילולי על החטאים שלנו. אמנם כדי שלא ליפול ליאוש, יש פשוטה לפניו ופשוטה לאחריה, לדעת שהתחלנו טוב, ונסיים במהרה בימינו בטוב, אבל בכל זאת, היום נקרא "יום תְּרוּעָה", מפני שהעיקר הוא הרעוע, שבירות הרוח לפני הקב"ה.

עוד אפשר לפרש "תְּרוּעָה" מלשון רעות, כמו: "ותְּרוּעַת מְלִיכָה בּו" (במדבר כג, כא), שהוא לשון חיבה ורעות (רש"י סם). "יום תְּרוּעָה", שאנו מתקרבים בו אל הקב"ה, וגם הוא מתקרב אלינו, ונעשה רַעֵ שְׁלֹנוּ. "דְּרָשׁוּ ה' בְּהַמְצָאוֹ, קְרָאֵהוּ בְּהִיטוֹ" קְרָאוּ ב" (ישעיהו נה, ו) - אלו עשרת ימי תשובה (ר"ה יח, א). עשרה ימים של קירבה נפלאה בין הקב"ה לכנסת ישראל, והראשון בהם הוא ראש השנה. "יום תְּרוּעָה" - יום רעות.

משמעות כפולה זו של התרועה, רומזת על שתי ההרגשות שצריכות להיות בנו ביום הדין - כפי שהזכרנו כבר בשיחות הקודמות. מצד אחד אדם צריך לחוש שמחה נפלאה בראש השנה, על המלכת הקב"ה למלך, ועל כך שכלל ישראל

הפעל, הלא הם נמרוד, עֶשׂוּ, פרעה, המן, הגרמנים ימ"ש, וכל שאר רשעי עולם. כמו כן, איך תהיה הגאולה ומתי היא תהיה - גם זה תלוי בבחירת בני האדם. על זה אמרו חז"ל: "זכו - עם עֲנֵנִי שְׁמִיָּא; לא זכו - עֲנֵנִי וְרַכֵּב עַל חֲמֹר" (סנה' צח, א). "זכו - אֲחִישֶׁנָּה; לא זכו - בְּעֵתָה" (שם). אבל שתהיה הגאולה לישראל, ומלכות שמים תוכר בכל העולם כולו - את זה לא יוכלו בני אדם לשנות. התכנית האלקית תצא אל הפועל בכל מקרה. לזה רומזת ברכת "שופרות" של ראש השנה.

להיות ממקרבי הגאולה, ולא ממרחיקיה

הקב"ה אומר על המצב שיהיה בזמן הגאולה: "עֲתָה אָשִׁיב אֶת שְׁבוֹת יַעֲקֹב, וְרַחֲמֵי כָּל בַּיִת יִשְׂרָאֵל... וְנָשׂוּ אֶת כְּלִמְתָם" (יחזקאל לט, כו). יש שתי גירסאות בפסוק הזה. יש גורסים "וְנָשׂוּ אֶת כְּלִמְתָם" (בשי"ן ימנית), ולפי זה מובנו של הפסוק הוא, שבזמן הגאולה ישכחו ישראל את הבושה שהיתה להם בזמן הגלות (נשו' - לשון שכחה. עי' בראשית מא, נא), ויש גורסים "וְנָשׂוּ אֶת כְּלִמְתָם" (בשי"ן שמאלית), ולפי זה משמעותו של הפסוק היא הפוכה - שבזמן הגאולה ישארו ישראל את הבושה שהיתה להם בזמן הגלות ("וְנָשׂוּ" - "וְנָשְׂאוּ"). מהי יהיה אפוא בימות המשיח? "וְנָשׂוּ אֶת כְּלִמְתָם", או "וְנָשׂוּ אֶת כְּלִמְתָם"? אולי מותר לומר, שאלו ואלו דברי אלקים חיים. שני הדברים יתקיימו. יהיו כאלה שיתקיים בהם "וְנָשׂוּ אֶת כְּלִמְתָם", הם ישכחו את הכלימה ואת כל הצרות ותהיה להם רק שמחה, ויהיו כאלה שיתקיים בהם "וְנָשׂוּ אֶת כְּלִמְתָם". תהיה להם בושה וכלימה בזמן הגאולה. על מה? על שלא תרמו מאומה לתהליך הגאולה.

משל למה הדבר דומה? למלך שהיה לו שר צבא גיבור, שניצח במלחמה. לרגל הנצחון, הכריז המלך על חנינה כללית לפושעים היושבים בבתי הכלא. מכח חנינה זו, זכה גם גנב מפורסם אחד להשתחרר מבית הסֶהֶר, ולשוב אל משפחתו. שניהם - שר הצבא והגנב - שמחים בנצחון המלחמה. ובכל זאת יש הבדל גדול ביניהם. שר הצבא מתקבל בכל מקום בקריאות "יִחְיֶה" ו"הִידֵד" ("ונשו את כלימתם"), ואילו הגנב - בקושי יכול להראות את פניו ברחוב, מרוב בושה ("ונשו את כלימתם"). מפקד שכלם יצביעו עליו ויאמרו, "זהו הגנב, שרק בגלל הנצחון במלחמה הוא לא יושב בבית הסהר". כך יהיה גם בזמן הגאולה: גם הצדיקים וגם הרשעים ישמחו בגאולה. ובכל זאת, אלו ישמחו בלי בושה, ואלו ישמחו עם בושה. אלה שעזרו להביא את הגאולה - "וְנָשׂוּ אֶת כְּלִמְתָם", ואלה שמעשיהם עכבו את הגאולה - "וְנָשׂוּ אֶת כְּלִמְתָם". העבודה שלנו, כמוכּוֹן, היא להשתדל להיות מאלה שנאמר עליהם "וְנָשׂוּ אֶת כְּלִמְתָם". להיות מחיל ה', לא מאלה שמנסים להפריע לה'.

כך גם בענין בנין בית המקדש. המקדש השלישי שיבנה במהרה בימינו יהיה בנוי מאבנים מיוחדות ויקרות. "וְשִׁמְתִּי

ריעוע ושכירה. האדם קובע לעצמו, איזו תרועה תהיה לו. צריך להשתדל, כמובן, שראש השנה יהיה עבורנו "יום תרועה" במובן של רעות. להגיע לדרגת של אהבת ה'. להשתדל לשמחה במלכות ה'. ה' הוא מלך בין אם אני רוצה ובין אם אינני רוצה, אבל צריך לאהוב את ה' ולשמחה בו. לשמחה במלכותו. לא מספיק לומר "שמע ישראל, ה' אלקינו ה' אֶתְד" (דברים ו, ד), שזהו ענין שאינו תלוי בי - שהרי ה' הוא אחד בין אם ארצה ובין אם לא ארצה - אלא צריך גם לקיים "וְאֶהְבֶּתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ" (שם, ה). שתראה לא הו ב את הקב"ה. זה כבר תלוי בך, עד כמה הפנמת בתוכך את אהבת ה', ועד כמה החלטת מצדך להיות רעו של הקב"ה.

הפסוק הרי אומר, "וְאֶהְבֶּתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ כְּכָל לְבָבְךָ". מה פירושו "כְּכָל לְבָבְךָ"? מבאר ה"חינוך", "ש"כ כְּכָל לְבָבְךָ" הוא, שהלב יהיה פנוי מכל אהבה אחרת, ורק אהבת ה' תמלא אותו!⁶ (חינוך מצוה תי"ח, הביאו המשנ"ב סי' א' סע' א' ב"באור הלכה ד"ה הוא כלל וכו'). אמנם התורה מצוה גם "וְאֶהְבֶּתָּ לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ" (ויקרא יט, יח), וכן צריך לאהוב את התורה, ולאהוב תלמידי חכמים, וצריך שאדם יאהב גם את אשתו, ואשה את בעלה, אבל אהבות אלו צריך שתהינה חלק מאהבת ה'. למשל, בענין אהבת ישראל - היות ואני אוהב את ה', לכן אני אוהב גם את בניו, כדרך העולם, שהאוהב את חברו, אוהב גם את בני חברו. וכן בענין אהבת התורה - לאהוב אותה בגלל שהיא תורת ה' האהוב עלינו. [ואהבת תורה אמיתית, צריכה להתבטא גם במעשים בפועל: לאהוב ללמוד את התורה, לנסות להבין אותה יותר ויותר לעומק ולרוחב, בכמות ובאיכות, לחזור על מה שכבר למדנו, ולהשתדל שלא לשכוח]. כל האהבות האלו צריכות להיות אצלנו שלא כאהבות הנפרדות מאהבת ה'. קשה, כמובן, לקיים את הדברים האלה, אבל לפחות נדע מה נדרש מאיתנו, לדעת ה"חינוך". שאהבת ה' תמלא את כל לבנו, בלי שיור מקום לאהבה אחרת, אפילו לא לאהבת עצמנו.

להיות מהמתחברים, לא מן המתנתקים

כפי שהזכרנו, שני מובנים ושני פנים לתרועה. לשון ריעוע ולשון רעות. לשון הפרדות ולשון התחברות. אנו צריכים לבחור להיות מאלה שמתחברים לקב"ה, לא מאלה המתפרדים ממנו ח"ו. לא מתפרדים מעם ישראל, לא מתורת ישראל ולא מאלקי ישראל, אלא מתחברים אל כל אלה ביחד. אם מתחברים אל אלקי ישראל, ממילא מתחברים דרך זה גם אל תורת ישראל ואל עם ישראל, ובזכות זה נקוה שנקבל גם את ארץ ישראל, שהגויים רוצים לקחת אותה מאיתנו, ולהקים כאן מדינה אחרת. אנו צריכים לזכור שאת ארץ ישראל לא קבלנו מהאוי"ם, ולא מהצהרת בלפור, קבלנו אותה מהקב"ה, וכל מחשבות הגויים לא יצליחו. הכל תלוי בנו. אם אנו מתאימים לארץ ישראל, ה' יתן לנו את א"י. אם ח"ו איננו מתאימים לא"י, הרי כבר נאמר בתורה, שאז לא נצליח להיות בא"י. לא משנה מה יצביעו באו"ם או במקום אחר, הכל תלוי בנו. האם

בו דאי יוצא זכאי בדין. מצד זה ראש השנה הוא "יום תרועה" במובן של רעות. מצד שני אדם צריך לחוש פחד על עצמו, מי יודע אם גם הוא באופן פרטי יצא זכאי בדין. מי יודע אם המשפחה שלו תצא זכאית בדין. מצד זה ראש השנה הוא "יום תרועה" במובן של ריעוע. יום של גנוחי גנח וילולי ליל. הקול שלנו מרוסק, וגם אנו מרוסקים - או רועדים, לפי הנוסחה התימנית, שקול התרועה הוא קול רועד ולא מרוסק - אבל עכ"פ לא קול פשוט וישר. זהו יום פחד ואימה. מי יודע מה יהיה איתי באופן פרטי? האם גם אני אצא זכאי בדין, יחד עם כלל ישראל?...

"בתוך עמי אנכי ישבת"

באמת אמרו, שבראש השנה לא טוב שאדם יתפלל תפילות פרטיות. לא יזכיר את עצמו בתור פרט לפני הקב"ה. הזוהר הקדוש מביא בענין זה את המעשה באלישע הנביא, שהתארח בביתה של האשה השונמית - שהיתה "אשה גדולה" (מל"ב ד, ח), ועשתה עמו חסדים רבים - ושאל אותה: "מה לעשות לך? היש לך לך או אלו המלך או אל שר העצבא?" (שם, יג) ומבאר הזוהר, שאותו היום - ראש השנה היה⁴! ושאלתו של אלישע היתה: האם תרצי שאשא עבורך תפלה מיוחדת אל המלך המשפט, שתזכי בדין היום בדין? - אומרת לו השונמית: "בתוך עמי אנכי ישבת" (שם). לא מעוניינת שתתפלל עלי באופן פרטי. רק בתוך כלל ישראל. מדוע? - כי "בשעתא דדינא... אינון דאשתמודעין ורשימין בלחודייהו, אף על גב דזכאין אינון, אתפסין בקדמיתא. ועל דא, לא לבעי לאיניש לאתפרשא מבין עלמא לעלם, דבכל זמנא רחמי דקב"ה על עמא כולהו כחד..."⁵ (זוהר ח"ב מד, ב). "נורא ואיום! לא חפצה שיתפלל עבורה אלישע הנביא להצילה מדין ראש השנה, משום שעל ידי תפלת הנביא הלא תהיה מצויינת, וממילא לא תהיה מצטרפת לזכות הכלל. ואם כן, קל וחומר בן בנו של קל וחומר, מי שמעצמו - מבלי שיתפלל עבורו נביא גדול כאלישע, אך מפני גבהות לבו לבד מתפרד הוא בלבבו ומחשיב את עצמו גדול ומצויין מאחרים, כמה מתרחק הוא מְתִלּוֹת רחמיו ית', ומתדבק במידת הדין הקשה" (מכתב מאלהיו" ח"א עמ' 125-124). בראש השנה אדם צריך לראות את עצמו חלק מהכלל ישראל. בתוך הכלל ישראל גם הוא יזכה בע"ה בדין. אבל לא להזכיר את עצמו באופן פרטי.

האדם קובע לעצמו, איזה "יום תרועה" יהיה לו

אפשר עוד לומר, שהמשמעות הכפולה של התרועה - מלשון ריעוע ומלשון רעות - באה לרמז לדבר נוסף. לאוהבי ה' - ראש השנה הוא יום רעות. לאלה שאינם אוהבי ה' - ראש השנה הוא יום ריעוע. הם מתרועעים והולכים. ביד האדם לבחור, איזו "תרועה" תהיה לו בראש השנה. תרועה של רעות, של אהבת ה', של קרבת אלקים, או ח"ו תרועה של

